

Monostori Zsolt

A laikus bírászkodás összehasonlító vizsgálata

I. Bevezetés – a laikus bírászkodás funkciói¹

I.1. A demokrácia kérdése

A laikus bírászkodás révén az állampolgárok lehetőséget kapnak arra, hogy a demokrácia elvét érvényre juttassák az államban –amelynek egyik legközismertebb eszköze, hogy élnek választójogukkal a választások során-. Ennek magyarázata, hogy az állampolgárok közvetlen beeszólást nyernek a jogalkalmazásba.

I.2. Szakbírák munkavégzésének támogatása, ellensúlyozása

A szakbírák döntésének meghozatala során számos külső befolyásoló tényező merülhet föl, ilyenek például: a hatalmi pozíciójuk, anyagi helyzetük, intellektuális környezet állandó jelenléte, szakmai nyomás, a média figyelme. Emellett ilyen tényező az is, hogy esetenként kevésbé tudják a tárgyalásban résztvevő laikusok szemléletmódját értelmezni azoknak eltérő életbeli körülményei miatt. Ilyenkor jelenthet fontos támogatást a laikusok bevonása a bírászkodásba, hiszen eltérő tapasztalataik révén olyan részletekre is felfigyelhetnek az eljárás során, amit a szakbíró hiányos ismerete miatt jelentéktelennek ítélné meg. A munkamegosztás nyomán tehermentesíteni tudják a szakbíró, adott esetben nyomást tudnak rá gyakorolni, ha elfogultság lenne tapasztalható részéről.

I.3. Szakismeret, tapasztalat, különböző társadalmi érdekek

A laikus bírák a különböző háttérük miatt több szemszögből képesek megvilágítani az esetet, változatos élettapasztalatuknak és különböző társadalmi érdekeiknek köszönhetően kiküszöbölhető az elfogultság, sokkal változatosabb képet lehet kapni az esetről, és ez által közelebb kerülni az igazsághoz.

I.4. Kommunikáció a bírák között

Ellentétben a szakbírakkal, ahol a bírák közötti kommunikáció relatíve lassú és sokkal nehezebb kapcsolatot létesíteni más bírakkal, laikus bírák alkalmazása során ez a probléma megoldott, hiszen a bírák egy légtérben tartózkodnak, képesek közvetlenül kommunikálni egymással élőszóban. Ez jelentősen gyorsíthatja az ítélethozatalt, idő- és költségghatékonnyá téve az eljárást.

I.5. Legitimációs funkció

Laikus bírák részvételével a bírászkodás közelebb kerülhet az emberekhez, s ez növelheti a hatalom legitimációját.

I.6. Oktatási funkció

Ez megvalósulhat úgy, hogy az eljárás során a szakbíró a laikusok tapasztalatainak, ismereteinek megismerése nyomán saját tudása is bővül. Történhet úgy is, hogy a szakbíró ismerteti meg a laikusokat az esetre nézve releváns jogi normákkal, így azoknak tudása szélesedik, valamint ha ezt továbbközvetítik ismerőseik számára, akkor az ott megszerzett tudás egy szélesebb körhöz is eljut.

II. A laikusok részvételének különböző formái a bírászkodásban²

¹ MACHURA, STEFAN, 2016. *Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries*. Oñati Socio-legal Series [online], 6 (2), 235-254. p Available from: <http://ssrn.com/abstract=2665612>

A laikusok részvétele a bíráskodásban többféleképpen megvalósítható, a bíráskodás azon formái ahol laikusok nem jelennek meg itt nem kerülnek bemutatásra.

Laikusok részvételének egyik ága lehet, amikor a törvénykezésben csak laikusok vesznek részt. Ez jelentheti azt, hogy a bírói feladatokat csupán egyetlen laikus látja el, de jelenthet egy laikusokból álló táblát is.

A laikusok megjelenésének másik ága pedig, amikor azok szakbíróval párhuzamosan vagy azzal közösen végzik munkájukat. Ennek formái az esküdtszék és a vegyes bíróság (*mixed tribunal*).

II.1. Egyes laikus bíró

Mivel az eljárások szakbíró esetén rutinszerűen szoktak zajlani az esetek többségében, ezért az elsőfokú bíróság állhat egyes laikus bíróból is, hiszen az eljárás menete viszonylag könnyen tanulható, jövőbeni jogorvoslatra van lehetőség. Erre példa Spanyolország, ahol polgári peres ügyekben a „kisebb” ügyek az anyakönyvvezetőkhoz kerülnek.³ Ilyen példának hozható fel Németország egyes tartományaiból azok a mediátorok (*Schiedspersonen*), akik laikusként önként jelentkeznek szomszédjogi viták megoldására.⁴ Ezek a mediátorok külön fel vannak készítelve arra, hogy több időt töltsenek az adott felekkel. Erre egy hagyományos jogásznak sokkal kisebb kapacitása lenne az ügyek sokasága és a nyomás miatt, amely alatt kénytelen dolgozni.

II.2. Laikus táblabíróság (panel of lay judges),

Előállhat olyan helyzet, amikor a törvénykező testületet csak laikus személyek alkotják. Ilyenek például a franciaországi kereskedelmi bíróságok, amelyek kizárólag vállalkozókból, menedzserekből állnak. Ez alól kivételt képez Alsace, Lorraine, és Moselle provinciák. Előnye az ítélet meghozatalának gyors folyamata, a költséghatékonyság –mivel nem igényel hosszú és költséges esküdtválasztást-, valamint a bírák kinevezése nem csak egy ügy erejéig szól, tehát ugyanaz a bíróság több ügyben is döntést hoz.

II.3. Vegyes bíróság (mixed court), esküdtszék (jury)

A laikus bíráskodás legközismertebb formája vitathatatlanul az esküdtszék, azonban laikusok csoportjának megjelenése szakbíró mellett előfordulhat vegyes bíróság formájában is. Ezek esetében a bíróságot nem egy, hanem több személy képezi –csakúgy, mint a laikus táblabíróságnál-, akik csoportosan, konszenzusosan hoznak ítéletet az adott ügyben. Ezek a laikus bíróságok állhatnak kizárólag laikus személyekből, de állhatnak vegyesen laikusokból és képzett jogászokból, szakbírákból.

II.3.1. Vegyes bíróság

A vegyes bíróságok legszembeötlőbb jellemzője, hogy ellentétben az esküdtszékekkel, egyaránt megtalálhatóak benne a laikus elemek és a képzett, felsőoktatásban tanult, szakmai gyakorlattal rendelkező jogászok, szakbírák. A laikusok elméletben egyenlő jogokkal rendelkeznek, mint a hivatásos bíró. Azonban fennáll annak is a lehetősége, hogy a laikusokat mellőzzék az ítélethozatalból és csak szakbíró vagy szakbírák döntsenek. Ez viszont a törvénykezés magasabb szintjeire jellemző, ahol a laikusok részvétele indokolatlanul veszélybe sodorhatná a jogbiztonságot, hiszen itt már nem csupán a jog alkalmazásáról, hanem annak értelmezéséről is szó van. Ez érthető okokból magas szakmai képzettséget kell, hogy feltételezzen, ami a laikusoknál nem adott.

Ezek következményeként tehát a vegyes bíróságok megmaradnak a törvénykezés alacsonyabb szintjein.

Hasonlóan a csak laikusokból álló táblához, a vegyes bíróságnak is nem mellőzhető előnye az idő- és költséghatékonyság, szemben az esküdtszékekkel. Itt is több ügyre szólhat a laikusok kinevezése, ezért van idejük jobban megismerni az eléjük kerülő esetekhez kapcsolódó jogszabályokat, jogalkalmazási gyakorlatot a szakbíró

² MACHURA 2016, 235-254. p.

³ LIEBER, HASSO, 2010. *Ehrenamtliche Richter in Europa*. Internationales Symposium vom 17. bis 19. Juli 2010 in Berlin. Richter ohne Robe, 22 (3), 87 - 89. p.

⁴ MACHURA, S., AND WEIB, MATTHIAS, 2003. *Mandatory lay mediation for small claims: A never - ending story in Germany*, paper presented at the Annual Meeting of the Law and Society Association, Pittsburgh, PA, 5 - 8 June.

RÖHL, KLAUS F., AND WEIB, MATTHIAS, 2005. *Die Praxis der obligatorischen Streitschlichtung*. Munster: Lit.

vagy egy képzett jogász által –lásd: az Egyesült Királyságban a *lay magistrates* segítséget kaphatnak a *clerk*-től. Ez a hosszabb időtartam segíti továbbá azt is, hogy a laikusok a jogászokkal mélyebb betekintést nyerhessenek egymás gondolkodásmódjába, szemléletébe, s ez által komplexebb döntést tudjanak hozni. A közös munka lehet viszont hátrányos, olyan esetben, amikor a bíróságon az elnöklőbíró nem képes összhangba kerülni a laikusokkal, azokra tekintélyével próbálja ráerőltetni álláspontját, beszűkíteni mozgásterüket. Ez eredményezheti azt, hogy a negatív légkör miatt a laikusok nem szívesen vesznek részt a törvénykezésben, annak ellenére, hogy pénzbeli juttatást kapnak munkájukért.

II.3.2. Esküdtszék

Azon tárgyalásokon, ahol esküdtszék hoz ítéletet, jelen van ugyan egyszerre egy laikusokból álló testület és egy szakbíró, ám a vegyes bíróságokkal ellentétben itt éles határ húzódik a laikus és a szakmai elemek között, azok egymástól elkülönülve végzik feladatukat. Az esküdtek az elnöklőbírótól függetlenül, egymaguk döntenek az eset kapcsán. Az elnöklő szakbíró feladata az elnöklésben korlátozódik a tárgyalás során, a felek esküdtszék előtti vitájánál tartja fenn a tárgyalás rendjét. A bíró feladata eljárásjogi kérdésekben döntést hozni, az esküdteknek az összes releváns jogi normáról tájékoztatást nyújtani. Ezek ismeretében az esküdtek feladata a helyes ítélet meghozatala. Tekintettel arra, hogy az esküdtek kiválasztása kifejezetten hosszadalmas és költséges folyamat tud lenni, a peres felek általában igyekeznek peren kívül megegyezni vagy mediátor segítségét igénybe venni.

III. Rövid áttekintés a laikus bíráskodás jelenlétéről a világ vezető hatalmainál

III.1. Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államokban (továbbiakban: USA), az esküdtszék szerepe történeti okokra vezethető vissza, ezek: a kolonizáció idején fennálló képzett jogászság hiánya, valamint a polgárok erős önrendelkezési igénye, függetlenedési szándékuk.

A képzett jogászság hiánya miatt az ítélezést a polgároknak kellett megoldaniuk, akik laikusokból álló esküdtszékeket állítottak, amelyekbe olyan személyeket választottak, akiknek korábban már volt valamilyen tapasztalatuk jogesetekkel és azok megoldásával kapcsolatban –például katonatisztek, kereskedők-. Ez az önálló bíráskodás tovább erősítette a függetlenedési kedvet, valamint nem elhanyagolható motivációt jelentett, hogy sokkal egyszerűbb volt teljesíteni az esküdtté válás feltételeit, mint az Egyesült Királyságban. Ennek oka, hogy a gyakorlatilag korlátlanul rendelkezésre álló, művelhető földterületeknek köszönhetően szinte bárki meg tudta teremteni az esküdtté válás anyagi feltételeit, s részt vehetett az igazságszolgáltatásban.

Az USA-ban a *common law eljárás* keretében minden polgárnak alanyi joga az esküdtszék előtt folytatott eljárás. Ez az equity eljárás során nem elérhető mindenki számára. Az esküdtszék fontosabb előnyei és hátrányai a II.3.2. pontban bemutatásra kerültek, azok természetesen megjelennek az amerikai esküdtszéknél is –annál is inkább, hogy az USA-ban van az esküdtszékeknek a legnagyobb hagyománya és itt alkalmazzák a legkiterjedtebben-.

Az USA-ban az esküdtszékeknek két, különböző funkcióval rendelkező, típusa van: *trial jury*, más néven *petit jury*, és *grand jury*.⁵

A *trial jury* büntetőügyben dönt a vádlott bűnösségéről, polgári peres ügyben pedig arról, hogy az alperes okozott-e jogsérelmet a felperesnek. Az ítéelő esküdtszék 6-12 főből áll, a tárgyalás nyilvános, de az esküdtek döntéshozatalára a nyilvánosságot nem engedik be. A vádlottnak, alperesnek joga van megjelenni az esküdtszék előtt, bizonyítékot bemutatni, tanúkat idézni. A végső kimenetel döntés az alperes vagy a felperes javára, vagy ítélet a vádlott bűnösségéről illetve ártatlanságáról.

A *grand jury aU.S. attorney* –szövetségi ügyész- által bemutatott bizonyítékok alapján dönt arról, hogy van-e olyan „lehetséges ok”, amely alapján azt lehet hinni, hogy az egyén bűncselekményt követett el és bíróság elé

⁵ <http://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/types-juries>

kell állítani. Ha úgy ítélik meg, hogy elegendő bizonyíték áll rendelkezésre, megindul a vád alá helyezés. A vádesküdszék 16-23 főből áll, tárgyalásai nem nyilvánosak, a gyanúsított és védője sem jelenhetnek meg az esküdszék előtt.

III.2. Európai Unió

Az Európai Unió 28 tagállamában a laikusok jelenlétének rendkívüli diverzitása, széles választéka figyelhető meg. Ez a tagállamok különbözőségéből fakad, azonban a laikus bírák a tagállamok többségében valamilyen feladatkörben megtalálhatóak. Leggyakrabban vegyes bíróságokban vesznek részt laikusok az ítélezésben, valamint különleges szaktudást igénylő ügyek tárgyalása során –például kereskedelmi-, munkaügyi bíróságok részeként-, de előfordulnak büntetőbíróságokon is.

67

III.3. Oroszország

Oroszország több régiójában is kísérleteztek 1993 óta az esküdszék intézményével, amelynek eredményeképpen 2004-ben az át is vette a korábbi laikus bíróságok szerepét. A laikus bíróságok és az esküdszékek pár évig működtek egymás mellett, de már ekkor is az esküdszékek feladata volt a komolyabb ügyekben való döntés. Napjainkban laikus bíróságok csak az orosz kereskedelmi bíróságokon működnek.⁸

Bárkinek, akit súlyos bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak meg, joga van ahhoz, hogy ügyét esküdszék elnöklőbíróval tárgyalja, háromtagú szakbírói testület helyett. Más esküdszékekhez hasonlóan az esküdtek itt a

⁶ BROOKS, ALISON AND EISENHART, COLBY, 2009. Characteristics of European Union Justice Systems Document No.:NCJ 230400

⁷ Országok, amelyek laikus bíráskodással rendelkeznek az Európai Unióban

Rózsaszín = Igen, Zöld = Nem, Narancs = Nem ismert

⁸ in: FELDBRUGGE, FERDINAND J.M.: Russia, Europe, and the Rule of Law, Martinus Nijhoff Publishers, 2007. 111. p.

vádolt bűnösségéről, illetve ártatlanságáról döntenek. Az Oroszországi Föderáció Alkotmányának 2. cikkelyének 20. szakasza garantálja mindenki számára az esküdtszék előtt történő tárgyalást, akinek ügyében halálbüntetés is kiszabható. Az elnöklőbíró elfogadhatja az esküdtszék döntését a vádlott bűnösségéről, ártatlanságáról; kimondhatja a vádlott bűnösségét és büntetést szabhat ki; felfüggesztett büntetést szabhat ki; megszüntetheti a büntetőeljárást az Oroszországi Föderáció Büntetőeljárásjogi Törvényének 254. cikkelye alapján; felmentheti az esküdteket és kérheti az eset újratárgyalását másik esküdtszékkel és elnöklőbíróval.

Oroszországban az esküdtszék főleg súlyos bűncselekmények kérdésében dönt, mint például: emberölés, emberrablás, szexuális erőszak, gyermekkereskedelem, terrorizmus.⁹

III.4. Kína

Kínában a törvénykezés alsó és felső szintjeinek működésére nincs kidolgozott szabályrendszer, csupán általános szabályok, egyedül a törvénykezés középső szintje van részletesen szabályozva. A büntetőügyeket elsőfokon tárgyalhatja szakbíró, de szakbíróból és laikusokból álló vegyes bíróság is. A laikusok szerepe a bíraskodásban viszont inkább szimbolikus, mintsem jelentős¹⁰

Több problémája is van Kínában a laikusok részvételének a bíraskodásban. Ilyen az aránytalan számú részvételük, nem kapnak lehetőséget a tárgyalás során véleményük kifejtésére, vagy éppen azért hallgatnak, hogy a szakbíró szimpátiáját megtartsák és a későbbiekben is igényt tartson szolgálatukra. Ehhez kapcsolódó gond, hogy a szakbírák nem mutatnak hajlandóságot a laikusokkal való együttműködésre, a döntéshozatal irányítására törekcsenek.¹¹

III.5. Japán

Japánban 1999 és 2009 között drasztikus eljárásjogi reformokat hoztak, amelyek eredménye a *saiban-in* rendszer lett. A *saiban-in* szó szerinti fordításban ítélező tagokat jelent.

A japán esküdtszék egyfajta „keverékként” értelmezhető, amely hordozza az amerikai esküdtszék és az európai vegyes bíróságok jegyeit is magán, ezek hasznos tulajdonságait igyekszik ötvözni.

Japánban a súlyos bűncselekményeket elsőfokon 3 szakbíró tárgyalja az úgynevezett régi törvény alapján. Ennek fellebviteli fóruma az esküdtszék, amely 3 szakbíróból és 6 laikusból áll. Ezeknek közös tényfeltáró munkája eredményezi az ítéletet. Fontos megjegyezni a laikusokkal kapcsolatban, hogy a bíróság vegyes szerkezete ellenére mindig csak egy adott ügyre kapnak megbízást, hasonlóan az amerikai esküdtszékhez. Marasztaló ítélet esetén különösen nagy figyelmet kap a bíróság szakképzett és laikus felének együttműködése, hiszen jogerős marasztaló ítélethez szükség van legalább egy szakbíró és egy laikus hozzájárulásához is. Ha ez nem valósul meg, akkor egyszerű többséggel hoznak döntést az ügyben.¹²

IV. Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a laikus bíraskodás igénybevétele a világ különböző pontjain sokkal elterjedtebb és sokszínűbb, mint ahogy azt az átlagember gondolná. Ez tulajdonítható annak is, hogy a médiában leginkább az amerikai ítélőesküdtszék kerülnek megjelenítésre, valamint a gyakorta hiányos, nehezen fellelhető tájékoztatás a laikus bíraskodás működéséről, annak hatásköréről, feladatköréről, feltételeiről. Ahogyan az látható, laikusok alkalmazásának számos módja lehetséges, mindez az adott állam sajátosságainak figyelembevételével valósul meg. Ezért fontos a laikusok részvétele a bíraskodásban, hiszen az esetek többsége is ezt tükrözi, hatásuk sokkal inkább pozitív az eljárás folyamán, mintsem negatív. Segíthetnek a szakbírák munkájának kiegészítésében, dönthetnek olyan ügyekben, amelyekben szükség van szakértelmükre, mivel az a

⁹ Russin & Vecchi, L.L.P.

www.russinvecchi.com/Jury%20Trials.doc

¹⁰ YUE, LILING « The lay assessor system in China », *Revue internationale de droit pénal* 2001/1 (Vol. 72), p. 51-56.

DOI 10.3917/ridp.721.0051

¹¹ RCCL Policy Brief Series: No. 1 of 2017 (January 2017): Lay participations in the Chinese courts

¹² REICHEL, PHILLIP L., SUZUKI, YUMI E., 2015. *Japan's Lay Judge System*

szakbíró képzettségétől távol eső, de jelentheti a társadalom részvételét is az igazságszolgáltatásban. Ezen okok miatt fontos szempontnak kellene lennie a laikus bírászkodás népszerűsítésének, hiszen az mind az igazságszolgáltatás, mind a benne résztvevő laikusok, és közvetve a társadalom számára is előnyös. Ezen előnyök a társadalom örökösége az igazságszolgáltatás függetlensége fölött, és a kölcsönös tanulási folyamatok, amelyek segítik az embereket a világ komplexebb megértésében és fejlesztésében.